

Gledališko* življenje Hrvatske ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja, kolikor ga je sploh bilo, je bilo tesno povezano s predstavami v nemščini. Neko vlogo v oblikovanju hrvatskega gledališkega življenja so imeli zasebni odri, z njimi so združene tudi prve uprizoritve Shakespearovih dram na Hrvatskem, vendar so bile to nemške predelave. Na zasebnem odru Johanna barona Kulmerja¹ so igrali *Macbetha* (14. I. 1804) in *Koriolana* (12. IV. 1804).

Tu pa tam so gostovanja nemških gledaliških družin dajala delu zagrebškega občinstva priložnost, da v nemščini spozna tudi druge Shakespearove drame. Tako so v palači grofa Amadea nemške družine igrale tragedije *Hamlet* (11. V. 1826), *Othello*, *Kralj Lear* in druge (med 1826 in 1832).²

Toda vse to je ostalo omejeno na ožji krog in ni imelo ne večjega pomena ne širšega vpliva na razvoj hrvaškega kulturnega in književnega življenja v prvi polovici 19. stoletja. Te nemške uprizoritve sploh niso našle odziva v mladi književni generaciji ilirskega gibanja, ker so bile navezane na fevdalne ostanke hrvatskega plemstva. Sele ko je po revolucionarnih evropskih gibanjih tudi na Hrvatskem prišlo do večjih sprememb v družbeni strukturi hrvatskega naroda, ko se je na kulturnem in političnem odru pokazala mlada hrvatska buržoazija, je dobil Shakespeare vlogo velikega vzornika in ideala naprednemu in bojevitemu mlademu gibanju, ki je ustvarjalo novejšo hrvatsko književnost. Tedaj se je pokazalo tudi zanimanje za Shakespeara, ki se je odslej vse stoletje razvijalo v znamenju naprednosti in bojevitosti, kajti »brati Shakespeara« (18. in 19. stol.) je pomenilo, biti napreden« (Bratko Kreft).

Prvikrat se je Shakespearovo ime pokazalo na hrvatskem repertoarju našega gledališča leta 1841, a žal je bilo to samo ime, kajti v tej skrajšani priredbi ni ostalo skoraj nič Shakespearovega književnega dela in duha. Vendar pa to ni prva omemba Shakespearovega imena na Hrvatskem, že prej nahajamo v hrvatskem tisku zapiske o Shakespearu, nekaj manjših prevodov in znanja o njegovih delih.

Med najzgodnejše podatke o Shakespearovem imenu vsekakor spada zapisek v Krizmaničevem prevodu Miltonovega *Izgubljenega raja*³ iz leta 1827. V Pojasnilih, ki jih je Krizmanić dodal svojemu prevodu (str. 196 rokopisa), pojasnjuje besedo Ariel in omenja »glasovitog anglianskog pesnika Shakespearac«. Krizmanić je bil gotovo med prvimi književniki na Hrvatskem, ki so Shakespeara dobro poznali in njegova dela brali v izvorniku. Zapustil nam je prvi hrvatski prevod iz Shakespeara, sicer v rokopisu, a pomemben zato, ker je narejen po izvorniku. To je odlomek o Queen Mab iz *Romea in Julije* (I. dejanje, 4. prizor) pod naslovom *Flundra Senje zrokujuća polag Šakspeara najglasovitejega dramatickoga pismenika, od 1564. do 1616. živucega, iz Anglianskoga: Romeo and Juliet: Nürnberg and New York — u horvatsko prenesena 1836.*⁴

To Krizmaničevo delo je važno iz dveh razlogov: 1. Krizmanić je prvi pisatelj na Hrvatskem, ki omenja Shakespearovo ime in prevaja iz enega njegovih del; 2. v tem času v Danici Shakespearovo ime prvič omenjajo šele

* Iz rokopisa prevedel Janez Gradišnik.

¹ Lunaček: *Gradja za povijest Hrvatskog kazališta*. Obzor, 1922, št. 236.

² Ogrizović: *Predset godina Hrvatskog kazališta*, Zagreb, 1910.

³ *Raj zgubljen — Pripovest skladno zvezanim govorenjem vu dvanajsteh knjigah ispisana po Ivanu Miltonu iz anglianskoga na hrvatski jezik prenesena 1827.* Rokopis št. R 3561 v Vseučiliški knjižnici v Zagrebu. Krizmanić je prevajal po *Paradise lost: a poem in twelve Books, written by John Milton: a new edition carefully corrected: Alterburg 1783.*

⁴ Rokopis št. R 3151 v Vseučiliški knjižnici v Zagrebu.

leta 1837,⁵ in sicer samo toliko, da je bil Shakespeare sin nekega mesarja, dve leti pozneje pa neznan, avtor pravi, da je to, kar je »ustvaril veliki Shakespeareov duh, ravno posebnost Angležev...«⁶

3

Čeprav so Shakespeara v štiridesetih letih dovolj malo omenjali v ilirskem tisku in še manj prevajali, so se naši Ilirci zasebno vendarle zanimali zanj in ga študirali. Najbolje dokazuje to njihova korespondenca. Iz nje vemo, da sta Vraz in Trstenjak skupaj z Jakobom Sokličem prebirala Shakespeara v izvorniku, in da je Vraz prvi navajal Hamletove stihe že 1840,⁷ kar pomeni, da je tačas Shakespeara že dobro poznal. Tudi Ljudevit Vukotinič je zapisal,⁸ da je Vraz bral Shakespeara v izvorniku. Imbro Tkalac je tudi že v štiridesetih letih bral Shakespeara in to je naredilo velik vtis nanj, kajti pozneje piše, da mu »tako s Homerjem, Sofoklejem, Shakespeareom in Goethejem v glavi in na ustnicah ni moglo ugajati čebljanje književnosti, ki je bila v prvi otroški dobi.«⁹

Iz tega časa je tudi prva hrvatska uprizoritev Shakespeara, namreč njegove drame *Romeo in Julija*, čeprav je ta Shakespeareova samo po imenu. To je Demetrov prevod zelo svobodne nemške Weisssove priredbe. Ob premieri je zagrebški časopis v nemščini *Croatia* (št. 34, 23. XI. 1841) zapisal: »Konec prejšnjega tedna je bila v korist vseh članov ilirske narodne družine prvič, a tudi poslednjič, uprizorjena tragedija v treh dejanjih *Romeo in Julija*. Predstava je doživela velik obisk in tudi živahno odobravanje. Obžalovati moramo, da prevod ni bil narejen po izvorniku velikega Britanca, temveč po neki nemški — travestiji (da se tako izrazimo) starega Weissa, ter je tako nastala tragedija, ki ni niti za besedo boljša od vseh mogočih italijanskih librettov, kakršne sta Bellini in Vaccai travestirala v glasbo. V tej uborni priredbi je hvale vredna izjema samo prizor v grobnici, ker ga je predelal g. dr. Demeter sam, in sicer po Shakespeareu, ki je zaslužil tako ljubezni polno delo za svojo prekrasno veronsko ljubezensko zgodbo.«¹⁰ Kakšen čut je imel Demeter za Shakespeara, vidimo ravno po tem, da je v tem prevodu prizor iz grobnice približal Shakespeareovemu izvorniku. To Shakespeareovo dramo je Demeter očitno vzljubil, ker jo navaja tudi v svojem »Grobniškem polju.«¹¹ Nekaj let pozneje govori o tej tragediji in o Shakespeareu Antun Nemčić v »Putositni-

⁵ Danica 1837, št. 10, Rod i starost glasovitih Europejaca.

⁶ Danica 1839, št. 43, O načinu, kojim se narodnost i kod obladanih naroda sačuvati može.

⁷ Vrazovo pismo Rakovcu (Zagreb, 30. I. 1840), v katerem navaja dva stiha iz Shakespeara. Vraz je prav za prav spremenil izvorna stiha

There are more things in heaven and earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy

v There are more things in heaven and earth,
Than are dreamt of in our philosophy.

⁸ Hrvatski svjetozor, 1878, št. 38, str. 298.

⁹ Obzor 1924, št. 118.

¹⁰ Sl. Batušić: Prva preradba Shakespeara u zagrebačkom kazalištu. Kazališni list, 1946-47, št. 41.

¹¹ Kolo, 1842, str. 23, Pepeo kosti ljubovnika od Verone. Ta stih je pojasnjen v Grobniškem polju z zapiskom: »Tragična ljubezen Romea in Julije... je znana vsemu svetu iz čudovite Shakespeareove tragedije.« Tudi v drami Teuta je več shakespearovskih reminiscenc. (Franjo Marković je primerjal nekatera mesta iz Teute s Shakespeareovim Rihardom II. in Julijem Cezarjem. Rad Jugoslavenske akademije, knjiga 80. Vladoje Dukat je pisal o »Šekspirskim reminiscencijama u Demetrovoj Teuti«, Skolski vjesnik, 1900.)

cah«, ter tu omenja še dve Shakespeareovi drami, Beneškega trgovca in Othella, ter daje nekaj življenjepisnih podatkov o Shakespeareu.¹²

Tudi drugi, danes manj znani književniki štiridesetih in petdesetih let prejšnjega stoletja so prebirali in navajali Shakespeara.¹³ V Danici srečujemo Shakespeareovo ime ob raznih priložnostih: ko pišejo o vrednosti prvega tiska neke njegove drame,¹⁴ o domačih knjižnicah v Angliji,¹⁵ o francoski književnosti¹⁶ itd.

Razlogi, zaradi katerih se je zanimanje za Shakespeara povečalo, utegnejo biti različni. Nedvomno je imela pri tem delež tudi delavnost slovanskih narodov na tem področju. Danica nadrobneje prikazuje prevode Shakespeareovih dram v ruščino,¹⁷ Kolo pa je natisnilo pismo P. Dubrovskega o prevodih Shakespeara v ruščino¹⁸ in pismo K. Vl. Zappa o prevodih v poljščino. Ta delavnost Rusov in Poljakov je utegnila dati našim književnikom neko spodbudo, da so začeli prevajati Shakespeareova dela.

Urednik Kola (St. Vraz) je dodal bosenski narodni pripovedki Dram jezika¹⁹ zelo zanimiv zapis, ki kaže, da je dobro poznal Shakespeareovo komedijo Beneški trgovec. Tako pravi: »Čudimo se, ker vsebuje dogodbo, ki jo je proslavil modri Anglež Shakespeare, ker jo je opisal z živimi barvami v svoji sloveči drami The Merchant of Venice.«

Ce zasledujemo književno delavnost naših pisateljev okoli sredine 19. stoletja, nahajamo nove dokaze o Shakespeareovi popularnosti na Hrvatskem. Shakespeare navajajo ob najrazličnejših priložnostih, njegove stihe pogosto jemljejo za motto tako v hrvaščini²⁰ kakor v angleščini,²¹ omenjajo nove študije o njem,²² pišejo o zanimivih posameznostih iz njegovega življenja²³ itd. Shakespeare je v sredini 19. stoletja že dobro znan, njegova dela bero, o njem pišejo in razpravljajo z veliko večjim poznanjem kakor poprej. Tehtno nam to potrjuje Nemčić, ki pravi leta 1845: »Kaj bodo storili z mano častilec velikega Shakespeara, če ne začnem z njegovimi vitezi.«²⁴ To je očiten dokaz, da je bilo tačas na Hrvatskem veliko častilcev Shakespeara.

Verjetno je bil Shakespeare med pisatelji, ki sta jih pobratima Bogović in Nemčić preučevala v Moslavini in Koprivnici. To dokazuje tudi nadrobnejša analiza Bogovičevih del.²⁵

¹² A. Nemčić, Putositnice, 1845, str. 285, 291, 225.

¹³ Šporer je bral Shakespeara v času, ko je pisal svoje drame (Ilešić, O Šporeru. Rad Jug. Akademije, knj. 218). Robert Zlatarović navaja dva stiha iz Hamleta v svojem članku »Prispodoba medju pravom i krivom prosvjetom« (Danica, 1843, št. 13).

¹⁴ Danica, 1845, št. 4.

¹⁵ Danica, 1845, št. 34.

¹⁶ Danica, 1846, št. 31.

¹⁷ Danica, 1841, št. 47.

¹⁸ Kolo, 1845, knj. III., str. 111.

¹⁹ Kolo, 1847, knj. VI. (prim. J. Pasarić, Hrvatska narodna šala, I, str. IX do XII, M. H. 1925).

²⁰ Imna Padšim 29. srpnja, Danica, 1848, št. 52, ima motto iz Macbetha.

²¹ Imen-dan (Danica, 1849, št. 6) ima za motto tri stihe iz Romea in Julije v izvorniku.

²² Neven, 1852, št. 4 in št. 29, o Guizotovem delu Shakespeare in njegova doba.

²³ Neven, 1853, št. 10 in št. 13, o Shakespeareovi smrti in nekem njegovem rokopisu.

²⁴ A. Nemčić, Putositnice, 1845.

²⁵ Franjo Marković primerja Bogovičevega Stjepana z Julijem Cezarjem (Rad Jugoslavenske Akademije, knj. 44). Dukat ga pa primerja z Macbethom in Rihardom III. (Školski vjesnik, 1905). A. Barac zaključuje, da to niso samo podobnosti in Shakespeareovi vplivi na Bogovića, temveč da je hotel Bogović v Stjepanu namenoma dati našega Macbetha (A. Barac: Bogović. Rad Jug. Akademije, knj. 245, Zagreb, 1953).

V petdesetih letih so pisali o Shakespearovih delih s še večjim poznanjem: analizirali so vsebino njegovih dram²⁶ in jih jemali za primere v člankih splošnega značaja.²⁷ Ivan Macun navaja Shakespeara v svoji teoriji književnosti kot enega tistih dramatikov, ki se ne drže pravila o enotnosti kraja in časa (... novejši pesniki, posebno Shakespeare, niti ne mislijo na to otročje pedantstvo).²⁸

4

Medtem ko je Shakespeare tako dobro znan v književnih krogih okoli Kola, Nevena in Danice in medtem ko so njegova dela sestavni del književne kulture naših pisateljev ilirske dobe, pa ga zagrebško gledališče ne igra²⁹ in njegovih del takrat ne prevajajo. Edina izjema je Antun Kazali iz Dubrovnika, ki je prvi na Hrvaškem prevedel dve Shakespearovi drami iz izvornika (1853),³⁰ in sicer v neskrajšani obliki. Ta njegov prevod tedaj ni zbudil večjega odmeva, ker je bil natisnjen šele pozneje,³¹ v gledališču pa ga sploh niso uprizorili. Pomen tega njegovega dela je toliko večji, ker je to prvi prevod celotne Shakespearove drame iz angleškega izvornika (nemška predelava *Romea in Julije*, ki so jo igrali 1841, ni ohranila skoraj nič izvornika, druga celotna Shakespearova drama, prevedena v hrvaščino, *Julij Cezar*, je spet samo predelava.³² V hrvaškem gledališču so igrali Shakespeara v boljši in popolnejši priredbi šele leta 1863, ko so dajali Ljubezen vse zmore ali Ukročena trmoglavka v prevodu Špira Dimitrovića. Ta uprizoritev je bila vsekakor boljša in bližja izvorniku kakor *Romeo in Julija*.

Za to prvo uprizoritvijo so sledili prevodi drugih dram; prevajalcev je bilo veliko. Resda niso prevajali iz izvornika: to so bile večidel Dingelstedtove adaptacije Shakespearovih dram za moderni oder, prevedene iz nemščine. Tako imamo v šestdesetih letih tri prevode Beneškega trgovca, a vsi trije so prevedeni po nemških priredbah.³³

Shakespeare se je v zagrebškem gledališču udomačil v šestdesetih letih prejšnjega stoletja; tedaj so njegove drame redno uprizarjali vsako sezono. Število predstav ni rastlo postopoma, temveč je bilo nekatera leta večje, druga manjše. Zagrebška gledališka publika v tem času ni doumela Shakespeara in ga ni sprejela tako, kakor je pričakovala uprava. Zato recenzent Narodnih novin z obžalovanjem ugotavlja, da »Občinstvo ne ceni prave dramske umetnosti, kakor bi bilo treba... ljubše so mu vse mogoče burke kakor najizvrstnejša Shakespearova ali Schillerjeva dela.«³⁴ Toda to ni pomembneje vplivalo na nadaljnje uprizarjanje Shakespeara v gledališču.

²⁶ Istinita pripovijest o Romeu i Juliji (Neven, 1853, št. 16).

²⁷ J. Jurković v svojem članku *Basne* (Danica, 1853, št. 10–13) kaže, da dobro pozna Beneškega trgovca, recenzent Nevena (1854, št. 14) pa ugotavlja, da je nova drama Matija Bana vsebinsko podobna *Romeu in Juliji*.

²⁸ III. Dio dramatični. Kratko krasnoslovlje o pjesništvu; Zagreb 1852.

²⁹ Konec l. 1853 so imeli Zagrebčani priložnost videti Shakespearovega *Othella* v nemščini v interpretaciji Johna Aldridgea.

³⁰ *Jul Cezar*, Dejstvo W. Shakespear'a, ponašio A. Kazali. Razen *Julija Cezarja* je Kazali prevedel tudi *Kralja Leara*, ki je ostal v rokopisu. Ne vemo za trdno, kdaj je nastal, a verjetno v istem času, ko je Kazali najbolj vneto prevajal.

³¹ Slovinac, 1880, št. 19–23.

³² *Julio Cezar*, po nemškem prevedel Špiro Dimitrović, Zagreb 1860.

³³ Prvi je prevod neznanega prevajalca iz l. 1863, drugi je Šporerjev iz 1867 in tretji Jovana Petrovića iz istega leta. V gledališču so igrali Petrovićev prevod.

³⁴ Narodne novine, 186., št. 15.

V šestdesetih letih je zavzel Shakespeare vidno mesto tudi v književnem zanimanju mnogih drugih, znanih in neznanih, večjih in manjših hrvatskih pisateljev. Naši časopisi neprenehoma priobčujejo zapiske, prevode in preglede o Shakespearu in njegovih delih. Njegovo ime je zastopano skoraj v vseh letnikih naših časopisov in časnikov v drugi polovici 19. stoletja. Posamezniki ga berejo z večjim ali manjšim navdušenjem, navajajo ga v svojih delih, navdihujejo se z njegovimi mislimi in stihii.

Vraz je nekajkrat pokazal, kako mu je bil Shakespeare pri srcu, ko je večkrat navajal Hamleta.³⁵ Velimir Gaj ne zaostaja za Vrazom, tudi on navaja Shakespeara in govori o njegovih značajih.³⁶ L. Svilović piše o tragediji na splošno in primerja Shakespeara z Voltairom in Alfierijem.³⁷ B. Lorković v svoji daljši povesti Izpoved³⁸ polaga glavnim osebam na jezik angleško besedilo iz Shakespeara. Izidor Kršnjavi piše Pisma o praktični filozofiji³⁹ in govori v njih o Shakespeareovem Kralju Rihardu.

August Senoa je kot velik oboževalec in poznavalec Shakespeara naredil korak naprej: prevedel je njegov sonet Nauk ženinu⁴⁰ in drami Mnogo hrupa za nič ter Romea in Julijo.⁴¹ Prvo so uprizorili v gledališču 1868, drugo 1870. Tudi Senoa je kakor njegovi predniki prevajal iz nemščine, po Vossovih priredbah, ki se odlikujejo s tem, da se ne oddaljujejo veliko od izvirnikov. Senoa je začel prevajati tudi Kralja Leara in Poletni sen, kakor je imenoval Sen kresne noči, toda oba prevoda sta ostala nedokončana.⁴² Svoje široko poznanje in razumevanje Shakespeara je Senoa pokazal v gledaliških poročilih, v članku O hrvatskem gledališču in v orisu William Shakespeare.⁴³

Prevajanje Shakespeareovih dram je gledališče spodbujalo s tem, da je razpisalo »Natečaj za dramska dela«, katerega 5. točka velja za prevajanje klasičnih Schillerjevih, Shakespeareovih, Goethejevih in drugih del. Razen do tedaj uprizarjanih predstav so igrali premiere nemške predelave Macbetha (1871) v prevodu Dimitrija Demetra, Othella (1875) v prevodu P. Branija in Veselih žena (1876) v novem prevodu J. E. Tomića.

Z drugim Shakespeareovim pesniškim delom je seznanil hrvatsko bralsko občinstvo Vijenac, kjer je Trnski prevedel šest Shakespeareovih sonetov,⁴⁴ Becić pa enega.⁴⁵ Tudi v tem razdobju so ob mnogih priložnostih omenjali Shakespeara, navajali so njegove verze, in to je nov dokaz, da je njegova popularnost na Hrvatskem v tem času rastla.

Ilija Sumečanin omenja v svojem sestavku Pustolovščine⁴⁶ Shakespeara in njegovi drami Hamlet in Beneški trgovec. Pisec uvodnika Hrvatska dra-

³⁵ Gusle i tambura, 1864. Zapisek ob pesmi Nepozvani: »... mi pa moramo spet vzklikniti s Hamletom...«

³⁶ Shakespeareove stihe v angleščini je dal za motto članku Historički aforizmi (Danica, 1865, št. 13 in 33), v članku Zemljopisne vijesti o Bosni i Hercegovini (Danica, 1866, št. 11) pa navaja Shakespeara med besedilom. V članku Turgenjev i Zapadna Evropa (Danica, 1866, št. 28 in 33) omenja Kordejiho in Lady Macbeth.

³⁷ Glasnik Dalmatinski, 1864, št. 81.

³⁸ Dragoljub, 1868, št. 33, 34.

³⁹ Dragoljub, 1868, št. 32.

⁴⁰ Naše Gore List, 1862, str. 254.

⁴¹ Obe sta natisnjeni kot knjigi: prva 1873, druga 1885.

⁴² Podatke o Senoovem prevajanju teh Shakespeareovih del mi je dal Milan Senoa, ki hrani rokopisa.

⁴³ Vijenac, 1876.

⁴⁴ Vijenac, 1873, št. 47, 48, 49.

⁴⁵ Vijenac, 1882, št. 26.

⁴⁶ Velebit. Zabavnik hrv. omladine u Beču, 1847, str. 161.

ma⁴⁷ obširno razpravlja o Shakespearu in njegovih delih, neki A. P. pa piše O hrvatskem romanu⁴⁸ in med drugimi pisatelji omenja tudi Shakespeara. Pisec književnih ocen »Slovinca«⁴⁹ do nadrobnosti pozna Shakespearovega Beneškega trgovca in navaja mesta, kjer Shakespeare govori o dubrovniških ladjah »Argosy«.

6

Mnogi vidnejši hrvatski pisatelji so še v mladosti brali Shakespeareova dela in si ob njih izgrajevali svoj pogled na življenje. To so izrazili različno: nekateri v korespondenci, drugi v zapiskih, nekateri pa so to izrecno poudarili v svojih avtobiografijah. Janko Jurković je dobro poznal Shakespearovega Beneškega trgovca; to se jasno vidi iz njegovega članka Basni.⁵⁰ Nedvomno je bral tudi Hamleta in ga dobro poznal, ker je ta Shakespeareova drama zapustila zelo močno sled v njegovi povesti Uničeni ideal.⁵¹

Josip Kozarac je kot dijak v gimnaziji »imel srečo«, da so mu Shakespeara osvetlili s prave strani. To je storil njegov profesor Pero Brašnić. »Ta genialni človek,« pravi Kozarac,⁵² »nam je orisal krasoto Shakespeareovih del s tako bleščečimi barvami, da smo vsi na mah postali bodisi skrivni, bodisi javni pesnikovalci.« Na Dunaju, pravi dalje Kozarac v svoji Avtobiografiji, se mu je odprl nov svet: »Shakespeare in Molière sta ležala na moji mizi.« Shakespeare je imel pomembno vlogo v oblikovanju pisateljske osebnosti Josipa Kozarca. Ta sam pravi, da »mu je bilo pogosto dovolj, da je prebral dvajset do trideset verzov iz katerega koli njegovega (Shakespearovega) dela, pa je nato mogel pisati.«⁵³

Kranjčević je že v mladih letih v Senju bral Romea in Julijo, v njegovi knjižnici v Sarajevu pa so bila skoraj vsa bolj znana Shakespeareova dela.⁵⁴ V Kranjčevićevi književni zapuščini je ohranjen prevod odlomka iz Julija Cezarja (III. dejanje, 2. prizor).⁵⁵ Ante Kovačić je posebno rad bral Shakespeara,⁵⁶ nedvomno pa ga je dobro poznal tudi Kumičić, ker je bil v njegovi knjižnici zastopan s številnimi dramami. Oče Vladimira Nazora je vse življenje bral Shakespeara v izvorniku,⁵⁷ sina pa je učil angleščine, ko je bil še deček, ter mu je prebiral, razlagal in prevajal Shakespeareova dela. Kot šestnajstleten deček je Vladimir pod vplivom Shakespeareovih dram z enakimi naslovi napisal pesmi Kralj Lear in Macbeth.⁵⁸ Tudi pozneje je Nazor ostal občudovalec Shakespeara in je imel njegova dela — poleg Dantejevih — na mizi. Kadar mu je bila, kakor pravi sam,⁵⁹ kaka stran izredno pogodu, ni imel miru, dokler je ni prevedel.

Posebno zanimiv odnos do Shakespeara je imel Lavoslav Vukelić. Njegovo zanimanje za Shakespeara je bilo tako močno, da se je začel učiti angleščine, da bi ga mogel brati v izvorniku in začutiti vso lepoto njegovega književnega

⁴⁷ Hrvatski Svjetozor, 1877, št. 3.

⁴⁸ Hrvatski Svjetozor, 1878, št. 1.

⁴⁹ Slovinac, 1878, št. 5.

⁵⁰ Danica, 1853, št. 10, 11, 13.

⁵¹ Jurkovićeve prizor na pokopališču je očitna imitacija Shakespearovega prizora z grobarjema v Hamletu.

⁵² J. Kozarac: Autobiografija. Pismo D. N. Plavšiću (Život, I, 1900, št. 1).

⁵³ M. Nikolić: Uspomene na J. Kozarca (Savremenik, I, 1906, str. 245).

⁵⁴ Čorović: Lektira S. S. Kranjčevića (Gradja za povijest književnosti hrvatske, knj. 10).

⁵⁵ Behar, 1909/1910, št. 5.

⁵⁶ Krešimir Kovačić: O Anteu Kovačiću. Savremenik, 1920, str. 24.

⁵⁷ Obzor, 1917, št. 157.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Pesmi so natisnjene v zadrski Iskri, 1893/1894.

dela. Kot študent na Dunaju ga je prebiral noč za nočjo, pozneje, ko se je toliko naučil angleščine, da je lahko bral v izvorniku, pa je s posebnim užitek dvakrat prebral Hamleta. Prva knjiga, ki si jo je kupil za svojo knjižnico, je bila Shakespearova drama. V njegovi literarni zapuščini je prevod odlomka iz Kralja Leara.⁶⁰

7

V repertoarju hrvatskega gledališča v osemdesetih letih je obilo Shakespearovih dram. Tedaj že izhajajo prevodi njegovih dram kot posebni natisi. Knjižna poročila, kritike prevodov in gledaliških predstav spremljajo vsako uprizoritev na novo naštudirane drame. Pisci teh poročil in kritik navadno zelo dobro poznajo vse posameznosti o Shakespearu in njegovem delu. Razen tega književni časopisi redno zapisujejo vsako novo izdajo prevodov Shakespearovih dram.

Leta 1882 so uprizorili tragedijo Kralj Lear v prevodu Josipa Miškatovića. Ob premieri (20. V.) je napisal o drami daljši članek Janko Ibler v Vijencu,⁶¹ Grlović pa v Narodnih novinah.⁶² Naslednje leto sta izšla dva prevoda Othella, prvi Ivana Trnskega, drugi Josipa Karlovića. Dva prevoda v istem letu pomenita velik napredek. Književna kritika je oba zapisala in ocenila. Kritik splitske Nade piše: »To znamenito delo prvega angleškega tragika je bilo ravno potrebno, da ga naše občinstvo hitro ugleda v hrvatskem oblačilu, in ko smo ga navdušeno prebrali, moramo reči, da je Josip Karlović Othella lepo pohrval, ker je vreden iskrene pohvale tako glede zvestobe izvorniku kakor glede gladkosti in dovršenosti stihov.«⁶³ V naslednji številki Nade recenzent hvali Ivana Trnskega, ker se je v svojem prevodu držal mere izvornika — jamskega enajsterca. Pasarić v Vijencu ocenjuje oba prevoda v članku Othello.⁶⁴

V tem času, v osemdesetih letih, ne samo navajajo Shakespearove stihe,⁶⁵ priobčujejo njegove izreke med »Iskricami« iz tujih književnosti,⁶⁶ prikazujejo posamezne drame ali predstave v gledališču, temveč zdaj se pojavljajo tudi članki o Shakespearu kot pesniku in dramatik, izhajajo pregledi njegovih važnejših del⁶⁷ in članki o posebnih vprašanjih v zvezi z velikim angleškim dramatikom.

O vprašanju odnosa med Shakespearom in Baconom so razpravljali v mnogih književnih časopisih tega časa. To vprašanje je posebno zanimalo naše shakespeareologe in zgodovinarje književnosti,⁶⁸ vendar je večina od-

⁶⁰ O odnosu L. Vukelića do Shakespeara gl. B. Budisavljević: Lavoslav Vukelić (Vijenac, 1880, št. 30) in L. Vukelić: Književno cvijeće, Zagreb 1882.

⁶¹ Vijenac, 1882, št. 22—25.

⁶² Narodne novine, 1882, št. 112, 122.

⁶³ Nada, 1883, št. 16.

⁶⁴ Vijenac, 1883, št. 33.

⁶⁵ M. Kušar navaja Shakespeara v angleščini v svojem članku Arijanski rod jezika i naši najstariji pradjedovi (Slovinac, 1883, št. 15). M. Car navaja dva verza iz Romea in Julije v angleščini v svoji književni oceni Svetozara Nikolajevića (Slovinac, 1883, št. 34).

⁶⁶ Hrvatska Vila, 1883/1884, št. 27, 29, 30, 32.

⁶⁷ P. Albert: Vilim Shakespeare (Hrvatska Vila, 1883/1884, št. 24).

⁶⁸ a) P. C. Pasarić: Shakespeare i Baco (Vijenac 1883, št. 35).

b) Mladen Tucić: Pjesnik Shakespeare nije glumac Shakespere (Hrvatska, 1889, št. 50—54).

c) Shakespeare ili Bacon (Narodne novine, 1889, št. 6).

č) Vladoje Dukat: Nove knjige o Shakespearu (Narodne novine, 1889, št. 25).

d) Vladoje Dukat: Shakespeare—Bacon (Narodne novine, 1903, št. 108).

e) N. I. Spun-Stričić: Povijest Shakespeareove tajne (Vijenac, 1897, št. 46).

klonila hipotezo o Baconovem avtorstvu. Dukat je bil v svojih člankih posebno odločen nasprotnik te teorije in jo je imel že tedaj za neresno.

Novo izdaje starejših prevodov Shakespeareovih del so v tem času že dovolj pogostne.⁶⁹ Izhajajo ne samo v časopisih,⁷⁰ temveč tudi v posebnih knjigah.⁷¹ V gledališču se nadaljujejo uprizoritve Shakespeareovih dram v krajših razdobjih.

8

Medtem ko so recenzenti gledaliških uprizoritev Shakespeareovih del v šestdesetih letih tožili, da gledališka publika ne ceni klasičnih del svetovnih dramatikov,⁷² na primer Shakespeara, je bilo v devetdesetih letih v tem pogledu veliko bolje. Ob uprizoritvi Hamleta piše Dom i svijet:⁷³ »Tudi ob tej priložnosti je zagrebško občinstvo pokazalo, da ima smisel za Shakespeareove drame, ter je oba večera napolnilo hišo«; novi uprizoritvi Othella v prevodu Ivana Trnskega in Hamleta v prevodu Augusta Harambašića so spremljala poročila in kritike,⁷⁴ nove izdaje prevodov recenzije.⁷⁵ V tem času so že prevajali iz izvornika, čeprav so še vedno delali tudi po nemških priredbah, samo da so zdaj prevodom dodajali komentarje, razlage besedila in uvodne besede o Shakespeareu.

Poznanje Shakespeareovih del je zdaj doseglo tako visoko stopnjo, da naši pisatelji v člankih in sestavkih povsem svobodno uporabljajo svoje znanje. S. C. Morski primerja Romea in Julijo (III. dejanje, 5. prizor) z narodno pesmijo Izgovor.⁷⁶ P. Kasandrić v svojem članku Humor omenja Macbetha in Hamleta,⁷⁷ v karlovškem Svijetlu pa omenjajo Shakespeara v uvodniku,⁷⁸ v članku o domoljubju⁷⁹ in celo v šaljivem članku o pustu.⁸⁰ Se en dokaz o Shakespeareovi popularnosti daje Dom i svijet, kjer je natisnjena izvirna povest Valpovački Hamlet.

Odmevi Shakespeareovih del so posebno pogostni v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja. V naših časopisih je — kakor v desetletju poprej — obilo citatov iz Shakespeara v hrvaščini in v angleščini, pa tudi obilo drugih dokazov o njegovi popularnosti in poznanju njegovih del. Zdaj navajajo tudi drame, ki so bile v prejšnjih desetletjih skoraj neznanne,⁸¹ pojasnjujejo nejasne fraze,⁸² objavljajo izvirne pesmi, ki so neposreden odmev branja Shakespeara.⁸³

⁶⁹ Dve izdaji Romea in Julije v prevodu A. Senoe (Zagreb 1883).

⁷⁰ Hamlet, prevedel A. Harambašić, Balkan, 1887, št. 1—5; Koriolan (V. dejanje, 3. prizor), prevedel H. Badalić, Vijenac, 1888, str. 721.

⁷¹ Hamlet, prevedel A. Harambašić, Zagreb, 1897. Koriolan, prevedel H. Badalić, Zagreb 1888.

⁷² Narodne novine, 1879, št. 15.

⁷³ 1891, št. 21: Kazalište i glazba.

⁷⁴ Miletić o Hamletu (Hrvatska, 1889, št. 202).

⁷⁵ J. Pasarić: Shakespeareov Hamlet (O Harambašićevem prevodu), Vijenac, 1889, str. 681, 696. Šrepel: Shakespeareov Koriolan (O Badalićevem prevodu), Vijenac, 1889, str. 717.

⁷⁶ Shakespeare in neka hrvatska narodna pesem. Iskra, 1885, št. 3.

⁷⁷ Iskra, 1885, št. 1.

⁷⁸ U zadnji čas. Svijetlo, 1889, št. 44.

⁷⁹ Razmatranja. Svijetlo, 1890, št. 25.

⁸⁰ Osmrtnica mesopustu. Svijetlo, 1885, št. 15.

⁸¹ Iz Henrika IV. Pobratim, 1891, št. 15.

⁸² Iz Hamleta. Pobratim, 1891, št. 5 in 6. Iz Julija Cezarja. Pobratim 1891, št. 23.

⁸³ Vladimir Nazor, Kralj Lear. Iskra, 1894, št. 8.

V tem času je Shakespeareov vpliv na hrvaške dramatike zelo močan. O tem vplivu razpravljajo in pišejo, in to hkrati dokazuje, da je bil Shakespeare znan tako književnim ustvarjalcem kakor književnim kritikom.⁸⁴

Ob koncu prejšnjega stoletja je število uprizoritev Shakespeareovih del v hrvatskem gledališču doseglo vrhunec. To dobo v našem gledališču označuje vrsta premier, pa tudi prvi prevodi iz izvornika. Zmagoslavje je doživel Shakespeare v Miletićevo dobi.

9

Književna kultura Stjepana Miletića je bila zelo razsežna. Sestavni del te njegove kulture je bilo dobro poznanje svetovnih književnosti, med katerimi je imela vidno mesto angleška. Posebno pozornost je namenil Shakespeareu. Njegova zasluga je, da so Shakespeara na hrvatskem odru nehali uprizarjati v predelavah, in da so Shakespeareove drame začeli prevajati iz izvornika. Miletićev Shakespeareov ciklus v hrvatskem gledališču je približal hrvatskemu občinstvu skoraj vsa Shakespeareova dela. S Shakespeareom se je Miletić ukvarjal od zgodnje mladosti: za svojo doktorsko tezo je vzel temo iz Shakespeara (*Die ästhetische Form des abschliessenden Ausgleiches in den Shakespeare'schen Dramen*, Agram, 1892), pa tudi v svojem izvornem dramskem delu ga je zvesto sledil. Shakespeare je Miletiću neprenehoma vzor, od zamisli same do izdelave značajev in dramskih zapletov.

Ne prej ne pozneje niso posvečali enemu pisatelju toliko pozornosti, niso dali toliko premier in toliko predstav kot v tem času Shakespeareovih. Leta 1891 sta dve premieri, Beneški trgovec in Macbeth, obe v Harambašičevem prevodu nemških predelav. Premieri sta izzvali veliko recenzij in kritik,⁸⁵ pa tudi druge reprize obravnava kritika z velikim poznanjem stvari.⁸⁶ Leta 1894 je bila premiera Koriolana (v odličnem prevodu Huga Badalića); ta prevod je bil prvič natisnjen že 1889.

Shakespeareov ciklus je začel Miletić 1894 s premiero Julija Cezarja v prevodu Augusta Harambašiča.⁸⁷ Ob premieri je Grlović napisal kritično poročilo z naslovom Julio Cezar.⁸⁸ Uprizarjanje Shakespeara je Miletić nadaljeval z velikim poletom. V eni sezoni je drama igrala sedem Shakespeareovih del. Pomen teh uprizoritev je v tem, da je Miletić opustil navado, da so Shakespeareove drame dajali v predelavah. Prvič je to uresničil v uprizoritvi Hamleta (1895). Iz istega razloga je zavrgel Harambašičev prevod Schillerjeve predelave Macbetha, ter je delo z Andrićem prevedel iz izvornika. Razen reprize Kralja Leara, Koriolana in nove izvedbe Romea in Julije so v tej sezoni igrali tudi Ukročeno tmoglavko (1895), ki jo je po Deinhardsteinovi predelavi prevedel Stjepan Spanić.⁸⁹ Torej skupno sedem Shakespeareovih predstav: ena premiera, štiri na novo naštudirane in dve ponovni izvedbi.

Miletić je bil dosleden v svojem prizadevanju, da bi nudil občinstvu kar največ Shakespeareovih del v kar najpopolnejši obliki. Menil je, da mora biti Shakespeareov duh hišni duh vsakega gledališča. Naslednjo sezono (v novi zgradbi) je začel s Shakespeareovimi komedijami, ter je obnovil Mnogo hrupa za nič, prvokrat pa je uprizoril Sen kresne noči⁹⁰ v prevodu Stjepka Španića

⁸⁴ H.-V. piše o Knjeginji Dori Milana Šenoa in pravi: »Upravičeno so igrali, da Senoa v postranskih osebah (kakor tudi Miletić v Boleslavu) očitno posnema Shakespeara.« *Nova Nada*, 1897, zv. 1.

⁸⁵ Mletački trgovac, Hrvatska, 1892, št. 17; ob izdaji Harambašičevega prevoda Macbetha je napisal Pasarić članek v *Vijencu* (1891, str. 699).

⁸⁶ *Otelo*, Hrvatska, 1892, št. 266. *Hamlet*, Hrvatska, 1892, št. 275.

⁸⁷ Ta prevod je bil istega leta natisnjen v *Prosvjeti* (1894, str. 227, 260, 292, 324, 356, 388) in kot posebna knjiga.

⁸⁸ *Narodne novine*, 1894, št. 277.

⁸⁹ Miletić si je štel v napako, da je to delo uprizoril v predelavi.

⁹⁰ Ta pesniški prevod je natisnjen v *Vijencu* 1895.

in Zimsko pravljico v prevodu Augusta Harambašića. V naslednji sezoni, 1896/97 je vpeljal Shakespearove zgodovinske drame: Riharda III. (prevedla Harambašić in Andrić) ter prvi in drugi del Henrika IV. (prevedel Milan Senoa). Miletić je skrbno pazil ne samo na nove uprizoritve, temveč tudi na prej uprizorjene drame (Othello). V njegovi dobi so prvič igrali še Komedijo zmešnjav v prevodu Milana Šrabca (t. j. Milana Bogdanovića) 1897 in Noč Svetih treh kraljev v prevodu Miletića, Harambašića, Milana Senoe in N. Andrića, tako da je bilo Shakespearovih premier osem, stalno pa so igrali šestnajst njegovih dram.

Do konca stoletja so dali še eno Shakespearovo premiero, Perikleja (1899), ki ga je prevedel August Harambašić. V dvajseto stoletje je stopilo hrvatsko gledališče s Shakespearovo noviteto Troilus in Kresida (1903) v prevodu Nikole Andrića.

Bogastvu igranja Shakespearovih dram v gledališču ustrezajo tudi recenzije, kritike in članki po časopisih in časnikih.⁹¹ Zdaj ne pišejo samo ob gledaliških predstavah in ne samo o dramah, ki so bile igrane ali prevedene, temveč pišejo tudi o mnogih splošnih vprašanjih, za katera se zanima shakespeareologija. Florschütz je objavil razpravo Schiller in Shakespeare,⁹² neki »—ić« je pisal o Hamletovi filozofiji,⁹³ neki Raoul poroča o Shakespearovi drami Kakor vam je drago,⁹⁴ Nehajev pa o Komediji zmešnjav,⁹⁵ Hinković je pisal o Shakespearu v svojem pismu iz Londona,⁹⁶ neznan avtor v sarajevski Nadi pa o Shakespearu kot varčevalcu.⁹⁷

10

Vladoje Dukac se je zelo zanimal za Shakespeara in ga je marljivo preučeval. O Shakespearovih delih je razpravljajal z namenom, da bi njegove manj znane drame uvedel, dobro znane pa še bolj približal bralcem. V članku Shakespearov Henrik IV. v modernem gledališču⁹⁸ poroča po angleškem časopisu Cosmopolis (julijska številka 1896) o uprizoritvi te drame v Londonu in pravi, da je »zanimivo slišati, kako sodi Anglež o modernem uprizarjanju dram svojega velikega rojaka«. Ker je Dukac Shakespeara zelo dobro poznal, je skušal v svojih prikazih vedno dati popolno podobo dela, o katerem je govoril. To njegovo delo je zelo vestno in znanstveno osnovano. Literaturo o Shakespearu je zelo dobro poznal in je napisal poročila o najbolj znanih delih s tega področja. Dukac je pisal tudi o tistih Shakespearovih delih, ki tedaj niso veljala za najboljša, tako članek Shakespearov Troilus in Kresida.⁹⁹ Dukac je vedel, da so to delo po krivici pustili v nemar ne samo pri nas, temveč tudi v Angliji, in ko so mu Angleži vrnili veljavo, je storil to tudi pri Hrvatih s tem člankom.

⁹¹ Posebno so zanimive recenzije in prikazi Shakespearovih predstav, objavljene v Nadi, šapirografiranem listu zagrebških srednješolcev iz l. 1896/97 (Vseučiliška knjižnica v Zagrebu, signatura R 4444). Vsa poročila — o Henriku IV. (št. 3), o Rihardu III. (št. 9), o Noči Svetih treh kraljev (št. 10), o Henriku IV., 2. del (št. 18) — se odlikujejo z odličnim poznanjem Shakespeara in dobro sodbo o njem. Nova Nada (1897, št. 1) zapisuje gostovanje Zanonija v Kralju Learu, Narodne novine pa priobčujajo Iblerjevo poročilo o Henriku IV. (1897, št. 227).

⁹² Narodne novine, 1897, št. 216—217.

⁹³ Prav tam, št. 39.

⁹⁴ Prav tam, št. 5.

⁹⁵ Nova Nada, 1897, št. 3.

⁹⁶ Narodne novine, 1898, št. 100.

⁹⁷ Nada (Sarajevo), 1899, str. 158.

⁹⁸ Vijenac, 1896.

⁹⁹ Vijenac, 1899.

Če je bilo katero delo pri Hrvatih že dobro znano iz gledališča ali iz prevoda, je Dukat govoril o posebnih vprašanjih v zvezi s tem delom. Tako pravi v članku Shakespeareov Othello in njegov zgodovinski izvor:¹⁰⁰ »Ker pa pri nas Othella dobro poznajo in zelo cenijo, sodimo, da bomo ugodili našim bralcem, če jim na kratko poročamo o glavnih momentih Levijeve razprave.« Gre namreč za Nikolo Querinija, o katerem je Levi ugotovil, da je menda zgodovinski Othello, in ki je bil posredno preko G. B. Giraldija Cintija Shakespeareov vzor.

V tem duhu je Dukat nadaljeval svoje pisanje o Shakespeareovih delih. Tako je ob tristoletnici nastanka drame Julij Cezar napisal »književni spominek« Shakespeareov Julij Cezar.¹⁰¹ V poročilu Beneški trgovec in njegovi viri¹⁰² govori o virih za dve vzporedni dejanji v tej drami. O Edvardu III.¹⁰³ enim izmed Shakespeareovih apokrifov, je napisal poročilo, ker, kakor pravi, pri nas o Edvardu III. niso še nikjer pisali, zato misli, da bo nekoliko vrstic o njem zanimalo beroče občinstvo. O načinu pisanja Shakespeareovega imena in o glasbi v zvezi s Shakespeareom govori v članku Drobiž o Shakespeareu, o bogastvu shakespeareologije pa pod naslovom Nekaj novejših del o Shakespeareu.¹⁰⁴ V Narodnih novinah stalno priobčuje Novice o Shakespeareu¹⁰⁵ ter piše o vandalizmu v Stradfordu in o boju proti moderniziranju Shakespeareovega mesta. Bil je nasprotnik Baconove teorije¹⁰⁶ in v Legendi o Shakespeareu¹⁰⁷ zanika, da bi bil Shakespeare nerazjasnjena porekla ter v svojem času neznan človek; s tem se kot nasprotnik Baconove teorije pridružuje tistim, ki zanikujejo, da bi bil Bacon napisal Shakespeareova dela. V Shakespeareani¹⁰⁸ piše o novih Shakespeareovih biografijah, o Northumberlandskem rokopisu in o shakespeareških ugankah.

To so glavni Dukatovi prispevki za poznanje Shakespeara. Ti prispevki kažejo, da je Dukat vodniku angleške književnosti posvetil zares veliko pozornosti in da ga je znal prikazati v celoti. Če zberemo vse to Dukatovo delo ob Shakespeareu, bomo dobili dobro podobo o velikem svetovnem dramatičarju in bomo precej seznanjeni z najvažnejšimi deli o njem. Vsiljuje se misel, da je Dukata pri vsem njegovem delu gnala želja, da bi prikazal neznanega Shakespeara, ki ga niso poznali njegovi hrvatski sodobniki, še manj pa predniki.

11

Med mnogimi članki, ki v začetku dvajsetega stoletja z raznih vidikov obravnavajo Shakespeareova dela, je zaradi svoje izvornosti vredna največje pozornosti Millerjeva razprava Shakespeare pred forumom jurisprudence.¹⁰⁹ O istem vprašanju je Miller razpravljal v predavanju, ki ga je imel 1902 v Društvu hrvatskih književnikov z naslovom Hudodelci v umetnosti in književnosti.¹¹⁰ Ocenil je Shakespeareove drame s pravniško-psihološkega stališča ter si je prizadeval, da bi stopnjo krivde glavnih oseb v Shakespeareovih dramah označil s pravno terminologijo v posebnih kriminalističnih kategorijah. Po njegovem pojmovanju je Macbeth rojen hudodelec, Hamlet hudodelec-norec, Othello pa hudodelec iz strasti. Vredno je omeniti, da je na to stališče in taka dognanja močno vplivala Lombrosova teorija, ki je tedaj prevladovala v kriminalistiki.

¹⁰⁰ Vijenac, 1901.

¹⁰¹ Narodne novine, 1901, št. 55.

¹⁰² Narodne novine, 1902, št. 179.

¹⁰³ Narodne novine, 1902, št. 257.

¹⁰⁴ Nada, 1899, str. 304.

¹⁰⁵ Narodne novine, 1904, št. 9.

¹⁰⁶ Narodne novine, 1903, št. 108.

¹⁰⁷ Narodne novine, 1904, št. 85.

¹⁰⁸ Narodne novine, 1904, št. 85.

¹⁰⁹ Vijenac, 1903, str. 11, 52, 89.

¹¹⁰ Narodne novine, 1902, št. 8.

Hrvatska književnost je prišla v stik s Shakespearom in njegovimi deli v začetku prejšnjega stoletja. Spočetka so se zanj zanimali samo posamezniki, ki so bolj ali manj po naključju naleteli na kako njegovo delo. Ko se je razvila naša novejša književnost in so se razširili književni in kulturni pogledi hrvatskih pisateljev 19. stoletja, se je povečalo tudi zanimanje za tuje književnosti, s tem pa tudi za Shakespeara. Število bralcev, ki jim je bil Shakespeare pri srcu, in pisateljev, ki so si ga vzeli za vzor, se je od ilirske dobe neprenehoma večalo, dokler se ni ob koncu stoletja Shakespeareov pomen pokazal v celotnem hrvatskem književnem življenju: v časopisih in časnikih, v številnih prevodih, vplivih na nekatere pisatelje in naposled v repertoarju gledališča, kjer je imel Shakespeare v Miletičevi dobi vodilno vlogo. Odsev Shakespeara v našem kulturnem okolju je prešel nekaj dob: začel se je s tridesetih letih s prevodi odlomkov iz posameznih del, nadaljeval se je s prevodi nemških priredb in nemških prevodov v hrvaščino v začetku druge polovice 19. stoletja, ob koncu stoletja pa prihajajo že dobri prevodi njegovih del iz angleščine, objavljeni v tisku ali igrani v gledališču. Od prvih omemb Shakespeareovega dela in zelo skopih podatkov o njem in njegovih delih v ilirski dobi se vzporedno z razvojem hrvatske književnosti širi tudi krog poznavalcev Shakespeara, pišejo že izvirne prikaze o njem in njegovih delih, na prehodu v novo stoletje pa vse to izpopolnjujejo zelo izčrpni Dukatovi prispevki k hrvatski shakespeareologiji. Skratka, v vsej hrvatski književnosti 19. stoletja je zdaj manj, zdaj bolj čutiti Shakespeareovo prisotnost; ob njem so se navduševali tako romantiki kakor realisti, tako »stari« kakor »mladi«; Shakespeare je zapustil v razvoju hrvatske književnosti neizbrisne sledove.

Rudolf Filipović

PRESERNOVA PROŠNJA ZA ŠTIPENDIJO ŠOLNINSKEGA FONDA V LETU 1819

Nazadnjaški absolutistični Metternichovi vladi ni bilo všeč, da bi se preveč mladine posvetilo višjim naukom,¹ zato tudi ni določila za srednješolske štipendije nobenih zneskov iz svojih izčrpanih in zadolženih državnih blagajn. Kljub temu pa je imel študent ljubljanskih latinskih šol na razpolago večje število rodbinskih štipendij² in tudi nekaj štipendij splošnega javnega značaja. Seveda so te podeljevali le študentom z odličnim uspehom in vzornim vedenjem.

Taka javna štipendija je bila štipendija kranjskega šolninskega štipendijskega fonda (Unterrichtsgelder Stipendiatfond ali Unterrichtsgelder Fond-Stipendium). Izplačeval jo je po odobritvi dunajske študijske komisije in ilirskega gubernija c. k. združeni plačilni urad v Ljubljani na roko, t. j. licejskemu ekonomu, ki je potem vsoto razdelil koristnikom štipendije. Celotna vsota in tudi število štipendijskih mest se je v teku let spreminjalo, ker so štipendijo izplačevali iz obresti naloženega kapitala. Tako je n. pr. v šolskem letu 1819/1820 znašala celotna vsota štipendij 1230 goldinarjev konvencijske (t. j. kovinske ali srebrne) veljave. Omenjena štipendija je bila namenjena normalčanom, gimnazijcem in filozofom ljubljanskega liceja. V letu 1819/1820 jo je premejevalo 5 normalčanov (vsak po 30 gld. konvencijske veljave na leto), 12 gimnazijcev (vsak po 50 gld.) in 6 filozofov (vsak po 80 gld. na leto).³

Glavnica šolninskega štipendijskega fonda se je večala vsako leto z denarjem, ki ga je moralo študijsko ravnateljstvo odstopiti študijskemu fondu od prejete vpisnine; ravnateljstvo si je namreč smelo pridržati od celotne pobrane vpisnine le eno tretjino za upravne izdatke, ostali dve tretjini pa je moralo oddati.⁴ Del glavnice so naložili v državne obveznice dne 29. oktobra 1816 razpisanega prostovoljnega državnega posojila,⁵ ki ga je razpisala dunajska vlada z namenom, da bi vzela iz prometa čim hitreje in čim največ nizko notirajočega papirnatega denarja (dunajske veljave). Ker je bil v takratni Iliriji zaradi francoske denarne reforme leta 1810 v vsem javnem in gospodar-